

3.4 ЭКОЛОГИК ЖУРНАЛИСТИКАНИНГ АХЛОҚИЙ МЕЪЁРЛАРИ

Режа

1. Оммавий ахборот воситалари аудитория учун экологик мавзудаги ахборотларнинг асосий манбаси сифатида.
2. Экология мавзусига ихтисослашган журналистга қўйиладиган талаблар.
3. Экология мавзусини ёритаётган журналистнинг жавобгарлиги.

Асосий тушунчалар этика, принцлар, экологик журналистика, ишончлилик, холислик, экологик хавфсизлик, инсоннинг ҳуқуқлари ҳимояси.

Мавзу бўйича адабиётлар:

1. *Досмуҳамедов Х. Журналистнинг касб одоби муаммолари: назарий-методологик таҳлил. (Мустақиллик даври ўзбек матбуоти фаолияти мисолида). Филология фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Т., 2008. Б.14*
2. *Трубицына Л. Оммавий ахборот воситалари ва психологик жароҳат. Мақолалар тўплами. –Москва., 2002. 3-4-бетлар.*
3. *История мировой журналистики / А. Г. Беспалова [и др.]. Москва – Ростов на Дону : Издательский центр «МарТ», 2003, С. 56*
4. *Михайлов, С. А. Журналистика Соединенных Штатов Америки / С. А. Михайлов. Спб. : Изд-во Михайлова В.А., 2004.С.67.*
5. *Михайлов, С. А. Журналистика Соединенных Штатов Америки / С. А. Михайлов. Спб. : Изд-во Михайлова В.А., 2004.С.67. С.69*
6. *Днелян Н. Основные принципы журналистской этики\http://www.my-works.org/text_57875.html*

Экологик мавзуда қалам тебратаётган журналист ўз касбий фаолиятида қайси ахлоқий меъёрларга амал қилиши лозим? Радионинг, сўнгра телевидениенинг кашф этилиши ва оммалашиши айнан мазкур соҳа вакиллари

учун ахлоқ меъёрларининг ишлаб чиқилишига тўртки бўлди. Вақт ўтиши билан кўпгина ОАВ ўзларининг ички кодексларини ишлаб чиқишди. Бугунги кунда нафақат йирик даврий нашрлар, теле- ва радиокомпаниялар, балки кичик тахририятлар ҳам ўз фаолият йўналишларидан келиб чиққан ҳолда касб одоби меъёрларини ишлаб чиқишган. Замонавий кодексларда асосан “манфаатлар зиддиятига” барҳам бериш биринчи ўринда туради. Бунда журналист, аудитория, жамият манфаати ва касбий мажбурият ўртасида келиб чиқиши мумкин бўлган зиддиятлар назарда тутилади. Аксарият ҳолатларда журналист инсонга қийин вазиятларда биринчи галда ёрдам бериш керакми ёки мазкур ҳолатни ёритиши зарурми, деган савол туради. Тезкорлик билан қарор қабул қилиш зарурияти техноген, табиий, ҳарбий ҳалокатларда яққолроқ намоён бўлади. Айнан ана шундай оғир вазиятда журналист инсонийлик бурчига кўра ҳаракат қилиши зарурми ёки касбий бурчини устун қўйиши лозимми деган саволга жавоб бериши зарур.

Мазкур тамойиллар экологик мавзуда қалам тебратаетган журналистлар учун ҳам тааллуқлидир. Аксарият ОАВ ўз-ўзларини назорат қилиш учун ўз тахририятлари ахлоқ кодексларига қўйидаги бандларни киритишмоқда. Бу:

1. Аниқлик;
2. Жавоб бериш имконияти;
3. Шахсий дахлсизлик;
4. Таъқиб қилмаслик;
5. Болаларга нисбатан жинсий зўравонлик ёки шунга ўхшаш жиноий ишларни ёритишда уларга жисмоний ва руҳий зиён етказмаслик;
6. Касалхоналар, мослашув марказларида даволанаётган шахсларни ёритишда уларга зиён етказмаслик
7. Жиноий ишларни ёритишда “айбсизлик презумцияси”га амал қилиш;
8. Яширин йўллар билан ахборот олишдан қочиш;
9. Жинсий зўравонлик қурбонларининг исм-шарифларини уларнинг розилигисиз бермаслик.
10. Камситилишга йўл қўймаслик

11. Бизнесни ёритишда унинг сирларини эгасининг розилигисиз ошкор этмаслик;

12. Ахборот манбасини муҳофаза қилиш;

13. Жинойтчиларга ахборот учун ҳақ тўламаслик ва ҳоказо.

Ахборот маданиятининг ижтимоий-сиёсий, миллий, маънавий-маърифий, ҳукукий, фалсафий, эътиқодий, иқтисодий, умуминсоний аспекти ҳақида биринчи навбатда, ахборот маданиятини шакллантирувчи бош субъект – журналист қайғуриши керак.¹

Ахборот коммуникацион технологияларнинг ривожини, хусусан ижтимоий тармоқлар бутун дунёда журналистлари учун зарур, долзарб ахборот манбаси бўлиб бормоқда. Сир эмас хаттоки йирик газета, телевидение ва радиоканаллар ҳам техноген, табиий ҳалокатлар, ҳарбий ҳаракатлар хусусидаги аксарият ахборотни ижтимоий тармоқлардан олиб тарқатишаётир. Зеро, ҳалокат гувоҳлари ўзлари шохид бўлган, уяли алоқа воситаларига олган воқеа кадрлари, суратларини биринчи галда ижтимоий тармоқлардаги ўз саҳифаларида бераётгани ҳеч кимга сир эмас. Шунга қарамай ОАВ ҳамда журналистларнинг ўзларида мазкур контент билан ишлашда қайси ахлоқий меъёрларга риоя этиш хусусида аниқ тасаввур йўқ. Бутун дунёда фаолият юритаётган барча ОАВ таҳририятлари учун аниқ ахлоқий меъёрларнинг ишлаб чиқиш зарурати айниқса Брюссел, Анқара, Лахор ва Яманда юз берган террористик ҳаракатлар кўзгусида янада долзарблашди. Бундай ҳолатларда монтаж қилинган, фотошоп орқали ўзгартирилган фактларни ҳақиқат сифатида қабул қилиш ва ноҳолис ахборот тарқатиш жуда ҳам осон. Шунингдек, зўравонлик кўринишлари аудитория ҳамда журналистларнинг руҳиятига салбий таъсир кўрсатиши ҳам мумкин. Сўнгги йилларда мазкур ҳолатларнинг кўпайиши ва бундай ҳаракатларнинг биринчи галда айнан ижтимоий тармоқларда тарқалиши Онлайн янгиликлар ассоциацияси (ONA)

¹ Досмухамедов Х. Журналистнинг касб одоби муаммолари: назарий-методологик таҳлил. (Мустақиллик даври ўзбек матбуоти фаолияти мисолида). Филология фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Т., 2008. Б.14

томонидан ижтимоий тармоқлар контенти орқали тарқатилаётган хабарлар билан ишловчи журналистлар учун ахлоқ кодексини яратишга ундади. Мазкур ахлоқ кодексининг асосий мақсади бутун дунё журналист ташкилотлари ёрдамида ижтимоий тармоқлар контенти билан ишлашнинг энг яхши намуналарини топиш ва журналистлар учун ҳаракат стандартларни тавсия этишдан иборат. Айни пайтда ахлоқ кодекси Онлайн янгиликлар ассоциациясининг расмий веб саҳифасида берилган.

“Бундай пайтлари биз журналистлар олдида қийин вазифа туради. Биз тезлик билан, аниқ фактлар асосида, бўлиб ўтган ҳодиса хусусида кенгроқ хабар беришимиз зарур - , дейди Associated Press ахборот агентлигининг ижтимоий медиа бўйича муҳаррири, кодекс муаллифларидан бири Эрик Карвин. – Айни пайтда жуда ҳам кўп вақт рақамли контент денгизидаги ахборотни қидириш ва у топилгач, қийматини аниқлаш учун кетади”.

Кодекс ижтимоий медиа контентида топилган янгилик билан ишлашнинг 10 та ҳолатига бағишланган. Бу янгиликнинг ҳаққонийлигини текширишдан тортиб, контент муаллифининг розилигини олишгача бўлган жараёндир. Ушбу қоидалар қуйидагилардан иборат:

1. Ижтимоий тармоқдаги саҳифа контентининг ҳақиқийлигини текшириш.
2. Ўз аудиториянгиз билан шаффоф бўлиш.
3. Воқеа қатнашчилари ва гувоҳларнинг руҳий ҳолати ва хавфсизлигини инобатга олиш.
4. Ҳодисани ёритиш жараёнида қатнашчиларга қўшимча хавфни келтириб чиқармаслик.
5. Ахборот манбаларининг анонимлигини таъминлаш.
6. Хабарни тарқатишдан олдин ахборот манбаси ёхуд хабар муаллифининг розилигини олиш.
7. Ахборотнинг холислигини сақлаш, чунки у бошқа онлайн платформаларга тарқалишини унутмаслик.

8. Воқеа хусусидаги хабарни жойлаштирган саҳифа муаллифларининг жисмоний, маънавий ва рухий фаровонлигини таъминлаш.

9. Ахборот манбаларига бошқа ҳар қандай хавф солиниши олдини олиш.

10. Хавфли ҳолатларда журналистларга ёрдам кўрсатиш ва уларни қўллаб-қувватлаш.

Экологик ва техноген ҳалокатларни ёритишда журналист ўз аудиториясининг воқеага нисбатан ҳиссиётларини эътиборга олган ҳолда материални тайёрлаши зарур.

Ҳиссиётларни кучайтирувчи ҳолатларга қуйидагилар киради:

- инсоннинг ўта қайғудаги ҳолатини кўрсатиш;
- инсон ёки бир гуруҳ шахсларни саросимага тушган ҳолатда ёритиш;
- воқеа юз берган пайтда айбдорларни қидириш;
- миллат, ҳалокат содир бўлган ҳудудда истиқомат қилувчи аҳолини камситиш;
- қурбонга қаратилган ҳазил;
- қутқарув операцияси давомида қутқарувчиларга нисбатан ишончсизлик билдириш, қутқарув жараёнини мутахассис бўлмаган шахслар билан таҳлил этиш;
- қурбонлар, аҳоли ўртасида қўрқувнинг мавжудлиги, жамиятдаги мавжуд хавфни бўрттириб кўрсатиш;
- олиб борилаётган чора-тадбирларнинг тартибсиз равишда ташкил этилганлигини кўрсатиш;
- давлат ҳокимияти органларининг фаолиятсизлигини намойиш этиш;
- “қонли” тафсилотларни келтириш;
- қурбонларнинг қариндошлари билан суҳбатлашганда яқинларини йўқотишнинг бемаънилигини таъкидлаш.

Аудитория ҳиссиётларини меъёрлаштирувчи сифатида эса:

- ёрқин келажакка ишониш;
- аниқ бўлмаган ҳолатларни позитив қабул қилиш;
- ўқувчи эътиборини ҳаётий қадриятларга қаратиш;

- экстремал ҳолатларга тушган инсонларнинг жасурлиги, мардлиги, ўзгаларга ёрдам қўлини чўзганлигини кўрсатиш;
- жабрланганларга рухий ёрдам бериш;
- кутқарувчилар фаолиятини ижобий жиҳатдан намойиш этиш;
- ҳалокат ҳудудларида аҳолига ёрдам кўрсатаётган ҳокимият органларини қўллаб-қувватлаш ва уларнинг фаолиятини таҳлил этиш;
- жабрланганларга кўрсатилаётган ёрдам намуналарини мунтазам равишда бериб бориш ва ҳоказо.

Юқорида фавқулодда вазиятларда фаолият юритаётган журналистнинг фақатгина асосий ахлоқий тамойилларига тўхталдик, холос. Турли мамлакатларда мазкур йўналишда ўзига хос, давлат сиёсати ва аҳоли менталитетидан келиб чиққан ҳолда тавсиялар ишлаб чиқилган. Албатта бирор бир ҳалокат ҳудудига етиб борган хорижий журналист даставвал ана шу тавсиялар билан танишиб чиқиши мақсадга мувофиқдир. Бундан ташқари ҳар қандай хавфли вазиятларда журналист албатта касбий фаолият мажбуриятлари билан биргаликда виждонига қулоқ тутган ҳолда ҳаракат қилиши лозим.

Савол ва топшириқлар

1. Экология мавзусини ёритаётган журналистнинг касбий вазифаси, бурчи, масъулияти ва касбий-инсоний одоби ўртасидаги мувозанатни изоҳлаб бера оласизми?
2. Касбий ахлоқий мезонлар билан умуминсоний ахлоқнинг ўзаро муносабати қандай?
3. Экологик муаммоларни ёритишда журналист этикаси нималарда кўринади?
4. Фавқулодда вазиятларда ҳаракат қилаётган журналист материални тайёрлаш жараёнида нималарга эътибор бермоғи лозим?